

Met het bevestigen van onze hypothesen is de achterliggende, algemenere theorie dus slechts voor een deel* aannemelijk gemaakt. Het onderzoek moet dan ook als een slechts kleine bijdrage worden beschouwd.

T. SCHILT

Boekbesprekingen

JOHN MCLEISH, *The Theory of Social Change: Four Views Considered*.

Londen: Routledge en Kegan Paul, 1969, xiii + 95 pp.

In een viertal hoofdstukken geeft de auteur, die directeur is van de onderzoek-afdeling van het Cambridge Institute of Education, een beknopt overzicht van de theoretische benaderingswijze betreffende het verschijnsel der sociale verandering bij respectievelijk Marx, Malinowski, Taylor en Parsons.

De auteur begint met een korte uiteenzetting van de theorie van het historisch materialisme en de dialectische benaderingswijze bij Marx en Engels. De problematiek van de belangen(klassen)tegenstelling en de daaruit voortvloeiende spanningen vormen in dat theoretisch kader de voornaamste verklaringsbron van verandering.

In het daaropvolgend hoofdstuk gaat hij in op de functionalistische benadering van Malinowski. Het proces van cultuuroverdracht wordt daarbij gezien als belangrijkste vorm van sociale verandering.

Ratray Taylor, wiens benadering voornamelijk gebaseerd is op de psycho-analyse van Freud, gaat ervan uit dat bepaalde psychologische processen de uiteindelijk verklaring van historische verschijnselen vormen. Hierbij speelt met name de ontwikkeling van de persoonlijkheid gedurende de kinderjaren een grote rol.

Alvorens nader in te gaan op de benadering van Parsons over sociale verandering, geeft de auteur een alleszins duidelijke weergave van diens 'general action theory'. Tegen de achtergrond van deze benadering staan de veranderingen binnen het 'value-system' en hun gevolgen voor de overige systemen centraal.

De verhandeling van de door Parsons analytisch onderscheiden vormen van verandering is niet helemaal volledig; het proces der 'structurele differentiatie' en zijn samenhang tot de genoemde 'endogene' en 'exogene' bronnen van verandering had stellig een nadere uitwerking verdient. Aan de hand van het 'seven-stages' veranderingsmodel van Smelser geeft de auteur aan op welke wijze de Parsoniaanse benadering daarin is opgenomen. In dit verband zou een recente versie van dit veranderingsmodel zoals opgenomen in *The Sociology of Economic Life* (pp. 99 e.v.), die nog duidelijker uitgaat van de expliciet door Parsons onderscheiden vormen van verandering niet hebben mogen ontbreken.

In het laatste hoofdstuk gaat de schrijver na welke overeenkomsten en verschillen er bestaan ten aanzien van de vier theoretische benaderingen. Als be-

* Ook de beperking mannelijk, beroep hebbend en Groninger draagt hiertoe bij.

langrijke overeenkomsten ziet hij ondermeer het hoge generalisatieniveau der theorieën en het min of meer deterministisch karakter van de bronnen van verandering.

De auteur is verder van mening dat het functionalisme vanwege het analytisch abstractieniveau een algemene toepassing mogelijk maakt (p. 71). Hij laat echter in het midden op welke concrete wijze deze benadering van toepassing zou kunnen zijn op de bestudering van sociale verandering in z.g. complexe industriële samenlevingen.

De voornaamste verschillen in de benaderingswijzen ziet hij gelegen in de methodologie, het voorspellend karakter der theorieën en de uiteenlopende interpretatie van het 'sociaal systeem'.

De studie bevat voorts een korte biografie van de behandelde auteurs en een overzichtelijke bibliografie aan het eind van het boek.

H. HIDALGO

J. H. N. GRANDIA, *Uitdaging en antwoord*

Purmerend: Muusses, 1948, 647 blz.

In deze lijvige dissertatie wordt wederom het veel besproken en nog steeds praktisch onopgeloste probleem van de ongelijke ontwikkelingskansen van jongeren uit verschillende sociale milieus aan de orde gesteld. Grandia richt zich daarbij op de jongeren uit de maatschappelijke achterhoede, dat wil zeggen uit de groepen die qua sociaal prestige, inkomen, huisvesting, scholing en sociaal-culturele omstandigheden, duidelijk gedeprimeerd zijn, en tracht door een scherper inzicht te verkrijgen in de levenssituatie van deze jongeren, de factoren op het spoor te komen die remmend hebben gewerkt op hun psychische en intellectuele ontwikkeling.

Dit doet hij allereerst aan de hand van een zeer uitvoerige en indrukwekkende literatuur-analyse, waarin op basis van zeer veel theoretisch en empirisch materiaal uit binnen- en buitenland praktisch alle, voor deze problematiek relevante, aspecten de revue passeren. Zo wordt er aandacht geschonken aan:

- de kenmerken van de maatschappelijke achterhoede en hun eventuele consequenties voor de vormingssituatie, zoals de huisvesting, de sociale beslotenheid, het ontbrekende toekomstperspectief, de relatie ouders-kinderen, de opvoedingspraktijken, de ontoereikende identificatie-mogelijkheden etc.;
- de ontwikkelingspsychologische inzichten met betrekking tot het volwassen worden;
- de betekenis van het onderwijs voor de ontwikkeling, de problematiek van de aansluiting tussen de vormingssituatie in het gezin en op school, en de naar sociaal milieu ongelijke deelname aan het voortgezet onderwijs;
- de betekenis van motivationele factoren in verband met het aspiratie-niveau.

Deze literatuur-analyse is dan ook een uitstekende informatiebron voor velen die in deze problematiek geïnteresseerd zijn. Daarbij dient men zich overigens wel te realiseren dat er in deze beschouwingen een aantal uitspraken voorkomen die bepaald een relativering en een empirische verificatie behoeven.

Zo lijkt mij bijvoorbeeld het sociaal en cultureel isolement bepaald niet exclusief voor de maatschappelijke achterhoede en zo moeten uitspraken als: de ouders zijn van nature de opvoeders van het kind (p. 45), het niet hebben geleerd zich

gedisciplineerd te gedragen vormt een voedingsbodem voor wangedrag (p. 54), en in het verrichten van schooltaken dient het kind te ondervinden wat beoordeeld worden betekent (p. 103), toch wel tegen de achtergrond van een bepaald maatschappijbeeld worden begrepen.

Bovendien moet men voortdurend voor ogen houden, zoals de auteur overigens zelf ook signaleert, dat er nauwelijks aandacht is geschonken aan de eigen waarde van de vormingssituatie in deze groepering, die weliswaar veelal als sociaal-cultureel arm en voor de ontwikkeling fnuikend wordt bestempeld, maar waarin vaak ook positief te waarderen aspecten als een sterke onderlinge solidariteit, een hechte emotionele binding tussen ouders en kinderen, en een geringe behoefte aan sociaal prestige, aanwezig zijn.

Het is overigens te betreuren dat de auteur aan deze aspecten en in het algemeen aan een mogelijke pluriformiteit in de vorming weinig aandacht heeft besteed, omdat vandaaruit dan wellicht het typische middle-class cultuurbeeld in zijn studie minder als een bij uitstek nastrevenswaardig vormingsideaal op de voorgrond was komen te staan en omdat vandaar uit bovendien de vormingssituatie in de maatschappelijke achterhoede niet alleen als een probleem van maatschappelijke achterstelling maar ook als een mechanisme ter handhaving van de sociale identiteit van een groep had kunnen worden beschouwd.

In dat perspectief zou namelijk bijvoorbeeld het ontbreken van toekomstplannen, de geringe interesse voor het onderwijs, de weerstand tegen hulp van buitenaf, het geringe maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef en beperkte deelname aan verenigingen, in een heel ander licht komen te staan en bepaald niet alleen als ongunstig voor de ontwikkeling tot de volwassenheid mogen worden gewaardeerd.

Dit alles neemt echter niet weg dat Grandia in zijn literatuur-analyse een indringend overzicht geeft van de factoren en aspecten die tot nu toe in onderzoek en theorie van belang worden geacht ter verklaring van de gebrekkige aansluiting van bepaalde groepen bij de in onze samenleving gangbare vormingsidealen en vormingsmogelijkheden.

Tegen deze overvloedige achtergrond valt het door hem verrichte en ook in deze studie gerapporteerde onderzoek nogal mager uit. Tal van gewekte verwachtingen met betrekking tot een analyse van bijvoorbeeld de feitelijke opvoedingspraktijken, de verhouding ouders-kinderen, de relatie tot het onderwijs, het aspiratieniveau, de besluitvorming met betrekking tot de schoolkeuze, etc., worden niet gehonoreerd.

Grandia heeft in 1950/51 in totaal 1438 jongens geënquêteerd, onder wie 234 werkende ongeschoolde jeugdigen, van wie hij er in 1964/65 wederom 50 heeft geïnterviewd.

Deze onderzoeksopzet is op zich bijzonder interessant omdat dit de mogelijkheid biedt om de werking van de milieu-variabelen op langere termijn te analyseren. Deze mogelijkheid wordt door hem maar slechts zeer beperkt benut, omdat het onderzoek 1950/51 alleen summier informatie geeft over de vormingssituatie in het toenmalige gezinsmilieu, de operationalisatie van in dit opzicht relevante variabelen als: het hebben van toekomstplannen, de aandacht van de ouders voor het onderwijs, de motivatie in de opvoeding, etc., gebrekkig is en de fenomenologische analyse van de 50 cases weinig houvast geeft. Met name de 100 pagina's lange beschrijving en interpretatie van elke der 50 cases afzonderlijk krijgt daardoor een erg willekeurig karakter en laat alle ruimte voor oncontro-

leerbare waardeoordelen zoals:

- man en vrouw houden van hun kinderen en zijn bereid zich voor hun toekomst offers te getroosten. De vormende waarde van hun omgang met hun kinderen zal evenwel uit een gezichtspunt van maatschappelijke en culturele vorming gering zijn (p. 376);
- het gezin maakt een prettige indruk en ondanks de beperkte intellectuele capaciteiten van de man, kan de opvoedingssituatie als positief worden beschouwd. Het gezin heeft geen televisietoestel . . . (p. 384).

Daarentegen gaat Grandia in de analyse van de samenhang tussen verschillende variabelen van met name het onderzoek 1950/51 meer systematisch en toetsend te werk. Al deze minutieus weergegeven samenhangen zijn voor de geïnteresseerde onderzoeker een bron van inspiratie.

Op grond van deze toetsingen komt de auteur ook tot de belangrijke, zij het in verhouding tot zijn empirische gegevens wat ruime, conclusie dat binnen de maatschappelijke achterhoede de mentale instelling der ouders, hun levensstijl en wooncultuur van meer betekenis moeten worden geacht voor de opvoedingssituatie en maatschappelijke toekomst der kinderen dan het beroep van de vader, de gezinsgrootte of de financiële omstandigheden van het gezin.

Een conclusie die niet alleen de richting voor verdergaand onderzoek in deze problematiek aangeeft, maar ook het perspectief voor sociaal-pedagogische actie op dit terrein, waarover de auteur in zijn slotbeschouwing spreekt.

J. A. VAN KEMENADE

Ter recensie ontvangen publikaties

(De redactie behoudt zich het recht voor hieruit een keuze te doen ter bespreking)

- H. H. Beherens, *De ontwikkeling in het economisch denken*, (Utrecht: Het Spectrum, 1969).
- K. Bertels en D. Nauta, *Inleiding tot het modelbegrip*, (Bussum: De Haan, 1969) f 19,50.
- T. B. Bottomore, *De elite in de maatschappij*, (Rotterdam: Universitaire Pers, 1969) f 12,50.
- H. A. Brasz, A. Kleijn e.a., *Inleiding tot de bestuurswetenschap*, ('s-Gravenhage: Vuga, 1969).
- J. O. M. Broek, *Sociale geografie*, (Utrecht: Het Spectrum, 1969).
- D. B. Bromley, *De psychologie van het ouder worden*, (Utrecht: Het Spectrum, 1969).
- P. Brunsmann, *Maten en meten*, (Utrecht: Bijleveld, 1969).
- J. Clyde Mitchell, *Social Networks in Urban Situations*, (Manchester: University Press, 1969) 55 sh.
- H. Dirks, *Het probleem van de opvolging*, (Utrecht: Het Spectrum, 1969).
- J. E. Ellemers, e.a., *Macht, machthebbers, machtelozen*, (Meppel: Boom, 1969) f 8,90.
- H. W. v. d. Ende, *Elementaire statistiek voor gedragswetenschappen*, (Utrecht: Sociologisch Instituut van de R.U., 1969) f 11,—.
- F. Hartog, *Politieke politiek*, (Leiden: Stenfert Kroese, 1969) f 7,50.